

Urszula Chęcińska

ORCID: 0000-0002-0416-1691

Uniwersytet Szczeciński

Instytut Pedagogiki

Szczecin, Polska

urszula.checinska@usz.edu.pl

Anna Józefowicz,
Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku
– w poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych,
Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku,
Białystok 2020, ss. 518,
ISBN:978-83-7431-621-7

Recenzja książki Anny Józefowicz *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku. W poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, ss. 518

Review of monograph by Anna Józefowicz, *Images of childhood in Polish children's prose of the 21st century. In search of educational contexts*, Publishing House University of Białystok, Białystok 2020, pp. 518

Abstract

I am reviewing the monography elaborated by Anna Józefowicz *Images of childhood in Polish children's prose of the 21st century. In the search of educational contexts* (2020). The publication consists of an introduction, 12 chapters, the ending and the bibliography. The author made the latest children's prose as the source of the analysis which was addressed to primary school pupils at the 1st and 2nd stage of education. For the analysis and interpretation, the author selected over 140 publications. The research conducted by the author was qualitative and interdisciplinary.

Słowa kluczowe:

edukacja, dziecko, dzieciństwo, literatura dla dzieci

Keywords:

education, child, childhood, literature for children

Wieloletnie zainteresowania naukowe Anny Józefowicz, które wiążą się z literaturą dla dzieci, edukacją czytelnictwem i biblioterapią, powszechnie traktowane są jako filologiczne. A tymczasem ich złożoność i wieloaspektowość sprzyja aktom transgresji, kojarzonej z charakterystycznym przekraczaniem granic, z mobilnym zapośredniczeniem w pedagogice, która w tym przypadku stanowić będzie bardzo ważny punkt odniesienia, rozwoju myśli i refleksji naukowej. To dzięki pedagogice, sama wiem o tym najlepiej, człowiek staje się, mówiąc językiem Gombrowicza „pełnowymiarowy”. A złożoność i wieloaspektowość jego zainteresowań literackich sprzyja niepowtarzalnym pedagogicznym aktom transgresji. Człowiek jako „homo transgressivus” przekracza wtedy lekko filologiczne Słupy Heraklesa... i zmierza dalej ku otwartej przestrzeni. Po to, aby uzyskać wieloaspektowy ogląd zjawisk postrzeganych z perspektywy różnych dyscyplin, różnych metodologii i różnych doświadczeń życiowych, które składają się na przykład na interdyscyplinarny obraz dzieciństwa. I tak właśnie dzieje się w rozprawie o interdyscyplinarnym tytule: *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku. W poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych*. Jak sugeruje sam tytuł „konteksty edukacyjne” stają się celem innowacyjnych i twórczych działań propagujących inny typ krytycznej lektury. Inspirowanej własnym doświadczeniem badawczym, popartym wiedzą literaturoznawczą, kulturoznawczą, a przede wszystkim wiedzą pedagogiczną. Kompetencje pedagogiczne, ale i literaturoznawcze, ukształtowały bowiem pisarstwo Anny Józefowicz, autorki wielu artykułów, monografii pt. *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, projektów badawczych i dydaktycznych finansowanych m.in. przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Zarząd Województwa Podlaskiego z ramienia Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Czytelnicza wrażliwość, pedagogiczne doświadczenie Anny Józefowicz znalazły także swój wyraz w omawianej publikacji.

„Chciałam podkreślić, że prowadzone przeze mnie badania mają charakter jakościowy i interdyscyplinarny, ponieważ dla konstruktywizmu charakterystyczne jest przekraczanie tradycyjnie wyznaczonych granic dyscyplin naukowych” – tak napisze Anna Józefowicz we *Wstępie*. I podzieli swoją publikację na dwie zasadnicze części. W pierwszej części znajdują swoje miejsce cztery rozdziały wprowadzające w tematykę badań o dzieciństwie. Autorka, sięgając do znanych prac m.in. P. Ariesa, N. Postmana, Ł. Kurdybachy, R. Waksmundy, W. Theissa, E. Kryńskiej przedstawia w kontekście historycznym społeczno-kulturowe wyobrażenia o dzieciństwie od czasów starożytnych aż do współczesności. To w rozdziale pierwszym. Rozdział drugi tworzyć będą wybrane przez Autorkę obrazy dziecka i dzieciństwa obecne w tradycji literackiej do końca XX wieku. W rozdziale trzecim zatytułowanym *Problemy współczesnego dzieciństwa* Autorka odwołuje się do najnowszych badań nad dzieciństwem z dziedziny pedagogiki. Sięga do znakomitych prac Barbary Smolińskiej-Theiss, Ewy Jarosz, Jadwigi Izdebskiej, Bożeny Matyjas, Bogusława Śliwerskiego, Zbyszka Melosika. W rozdziale czwartym Anna Józefowicz przedstawia założenia metodologiczne badań własnych. Formułuje liczne cele i problemy badawcze. Korzysta z jakościowych metod badawczych. I napisze: „perspektywa hermeneutyczna wydaje się być dobrym narzędziem badania tekstów literackich, literatury pięknej, ponieważ zakłada radykalną otwartość badacza na zawarte w tekście sensy”. Autorka wybiera do analizy

i interpretacji ponad 140 publikacji książkowych rekomendowanych między innymi przez Stowarzyszenie Polskiej Sekcji IBBY, Fundację ABC Zdrowia Psychicznego Cała Polska Czyta Dzieciom i inne organizacje zajmujące się promowaniem literatury dziecięcej. Źródłem analizy Autorka uczyniła bowiem najnowszą prozę dla dzieci adresowaną do uczniów szkoły podstawowej na I i II etapie edukacji. Konstruktivistyczne podejście do tematu wynika z przekonania Autorki, „że dziecko jest najwyższą wartością, której się należy edukacja w paradygmacie konstruktywistycznym, a więc zwracająca uwagę na uczestnictwo dzieci w codziennych praktykach kulturowych (stąd jeszcze raz akcentuję mój wybór analiz literatury najnowszej, jako najbliższej dzieciom tu i teraz) rezygnująca ze skłonności do postrzegania znaczeń jako oczywistych, nieustannie poddająca zjawiska nowym interpretacjom, pielęgnująca naturalną ciekawość dzieci”.

Część pierwsza jest merytorycznie poprawna, dobrze wprowadza w temat monografii. Tom składa się z dwunastu autonomicznych rozdziałów, które są jak rok w życiu dziecka. A więc tak jak w *Okolicy dzieciństwa* Jerzego Cieślukowskiego najpierw jest raj dziecięcy z atrybutami wszelkiej rajskości i arkadyjskości. To rozdziały piąty, szósty, siódmy i ósmy.

O szczęśliwym dzieciństwie, sprzyjającym twórczej i kreatywnej postawie wobec świata. O czasie zabawy, przygody, międzypokoleniowych więzi, fascynacji zwierzętami, oryginalnych aktywności, niecodziennych działań twórczych dziecka. O tematyce sześciu pozostałych rozdziałów. Autorka napisze tak: „w rozdziałach 9, 10, 11, 12. przedstawiłam obrazy dzieciństwa pełnego trosk, samotnego, zagrożonego chorobą lub śmiercią własną czy też ukochanych osób, ale także dzieciństwa „odbieranego” z jednej strony przez wojenną zagładę, a z drugiej strony konsumpcję, nadmiar, nieumiejętność odnalezienia się w postmodernistycznej, zglobalizowanej rzeczywistości”. Monografia układa się więc „kreatywnie”. Najdoskonalszym odbiorcą monografii winien być właśnie „nauczyciel współcześnie kreatywny”. Tak jak to miało miejsce w przypadku łódzkich publikacji o nauczycielu wczesnej edukacji wobec wyzwań społecznych i kulturowych. Autorka, jak sądzę jest „urodzonym dydaktykiem”, przekonany o celowości i rozumności wszelkich twórczych działań koniecznych w kształceniu umiejętności lekturowych dzieci. Stąd edukacyjne przesłania obecne od rozdziału piątego do jedenastego, w których zawarte zostały wskazania dla edukacyjnej praktyki z dziećmi. Są one wyrazem świadomości kulturowej i wrażliwości estetycznej Autorki potwierdzającej jej humanistyczny potencjał twórczy. Własne emocje uwiarygodniają zawartość rozdziałów, nadają właściwe znaczenie prezentowanej w nich treści. Wskazują jak lektury uwikłane są w całość kształtu biografii edukacyjnej dziecka, jak ważną rolę odgrywają „wczesne intuicje” artystyczne i myślenie wzrokowe, któremu Rudolf Arnheim poświęcił przecież całą książkę. Zamysł twórczy Autorki został spełniony. Każdy z rozdziałów jest wyrazem imperatywu twórczego Autorki, mającej niewątpliwie świadomość własnej „skuteczności symbolicznej”, uprawomocnień współczesnego świata i związanych z nim kwestii wychowania i edukacji. Logika tomu wpisuje się w konwencję żywiołowego „czytania świata”, który stać się może modelem pedagogicznej interpretacji i intelektualną literaturoznawczą przygodą. Takich prac prezentujących pedagogiczny punkt

widzenia na współczesną literaturę dla dzieci wciąż brakuje. Anna Józefowicz skutecznie tę lukę wypełnia. Nie można bowiem Autorce odmówić pasji w przekraczaniu literackich granic. Nie można nie zauważyć konsekwencji w propagowaniu wiedzy literaturoznawczej i pedagogicznej, której Autorka nie dzieli, ale łączy ze sobą w sposób niekonwencjonalny i komunikatywny. Autorka swobodnie porusza się po obszarze współczesnej prozy dla dzieci. Egzemplifikacją tego faktu jest obszerna *Bibliografia*, w której uwzględnione zostały niemal wszystkie publikacje z zakresu historii i teorii literatury dla dzieci i badań nad dzieckiem i dzieciństwem. Od opracowań naukowych Jerzego Cieślakowskiego i Ryszarda Waksmonda do prac badawczych Barbary Smolińskiej-Theiss, Jadwigi Izdebskiej, Ewy Jarosz, Bożeny Matyjas, Bogusława Śliwerskiego, Katarzyny Segiet.

Dobrze dobrane cytaty konwenują z treścią tomu, sprzyjają lepszemu zrozumieniu treści, świadczą o emocjonalnym podejściu do tematu. Anna Józefowicz jako „homo transsgresivus” z charakterystycznym sobie wdziękiem przekracza literackie Słupy Heraklesa. I zmierza swobodnie ku otwartej przestrzeni...

Dziecięce kształty i modele edukacyjne zapisuje we właściwej kolejności, chronologicznie, w sposób zwarty i czytelny. Literackie inklinacje Anny Józefowicz, która patrząc przez pryzmat literackich symboli przyjmuje perspektywę dziecięcą, znajdują swój wyraz w monografii pedagogicznej. A to *rarum est*...

Podążając tropem człowieka transgresyjnego, którego celem jest tworzenie ekspansywnych, innowacyjnych i twórczych działań należy uznać monografię za ważną, merytorycznie poprawną, propagującą edukacyjny typ lektury. Autorka zachowuje implicytne proporcje pisarskie. Świadczą one o zaangażowaniu w tematykę skupioną wokół dzieciństwa. Rozdziały układają się w jedną całość, inspirują czytelnika do refleksyjnej aktywności i filozoficzno-pedagogicznych refleksji. Rozdziały opatrzone wieloma przypisami świadczą o dobrej znajomości tematu, zaangażowaniu naukowym i właściwej hierarchii wartości humanistycznych. Monografia znajdzie z pewnością wielu czytelników wśród osób naukowo zajmujących się literaturą dziecięcą, wśród bibliotekarzy, studentów, nauczycieli, animatorów czytelnictwa dziecięcego i wśród rodziców, dla których stanowić może inspirującą i sugestywną lekturę. Tego Autorce życzę. I Wydawnictwu Uniwersytetu w Białymstoku, które starannie książkę wydało. A na okładce ilustracje wykonane przez absolwentki Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku. Ilustracje wykonane zostały w trakcie projektu-zadania publicznego pt. „Zapraszamy do Teatryku Kamishibai! – promocja literatury regionu podlaskiego wśród dzieci” realizowanego w 2018 roku przez Annę Józefowicz przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego. O osobistym charakterze publikacji świadczy także piękna dedykacja: „Książkę dedykuję moim Rodzicom i Dzieciom-Aleksandrze i Mikołajowi”. I następujące słowa *Zakończenia*: „pracą chciałabym również złożyć hołd dziecięcej kreatywności, sile i pogodzie ducha: wnoszę nią o pielęgnowanie dziecka w każdym z nas, gdyż w dzieciństwie są największe pokłady dobra, miłości i radości”. Nic dodać, nic ująć... tylko czytać.